

Poul og Helene 1890 – 1915

En bondekarl kommer til Kongens Stad

Poul – far til Else; morfar til Egon;

Helene – mor til Else; mormor til Egon

Som tusinder af andre bønderkarle og daglejere søgte min morfar omkring 1890'erne, altså for over et hundrede år siden lykken i København. Industrien – fabrikkerne var kommet til Danmark. Fra sit sjette år blev han af sine fattige forældre sendt ud at tjene. Københavnerne var og er vel stadig gode til med et svedent grin på læben at tale ringeagtende om andre. At komme ind med firetoget brugtes på provinsens godtroende og lidt naive folk, der ofte blev forført, snydt og bedraget af smarte københavnere. Men da Poul som ung kom til Kongens Stad, var usle rønner, slum ud over alle grænser, lejekaserner selv i 3. eller 4. baggård, hvad han kunne få at bo i.

Maleri fotograferet på Københavns Politimuseum.

Det var lovligt at drive prostitution, forudsat at damerne blev undersøgt for kønssygdomme med jævne mellemrum og var smittefri. Disse gadens piger – i daglig tale kaldet luddere skulle kunne fremvise en attest (pas) på forlangende. Damerne her er til undersøgelse hos politilægen. I København foregik dette på Rudolf Bergs Hospital, som overvejende behandlede hud og kønssygdomme.

Disse lejekaserner var rene dødsfælder, hvis der udbrød brand. Familie efter familie boede i små rum, der alle vendte ud til en lang smal gang. Lys og luft og en sund kost manglede, derfor var folk i disse spekulationsreder altid plaget af fattigdommens sygdomme, tuberkulose, fnat og gigt. Morfar mødte min mormor Helene og de blev, som unge næsten altid gør, forelskede.

Men Poul var ikke den rigtige for hendes «fine» familie. Den bestod af velhavende slagtermestre.

Mormor havde stedfaderen taget til sig i nåde. Hun var det, man kaldte et uægte barn, dvs. født, avlet i «synd» – uden for ægteskabet. Men da mormors forældre døde, var det slut med det gode søskendeforhold.

Der skulle arves.

Mormor var jo et uægte barn, derfor havde hun ingen rettigheder. Hun fik ikke en krone, medens hendes søskende, som hun var vokset op med, delte en forholdsvis stor formue, og overlod mormor til en fremtid i fattigdom med sin elskede bondeknold.

De fik et værelse inde bag Rosenborg Slot. Dengang var man lige holdt op med at bruge bygningerne dér, som heste- og kostalde. Københavns befolkning ville jo gerne have frisk mælk hver dag. Afstandene var så store, at man ikke kunne transportere mælken med hestevogn på de elendige veje, den ville enten blive sur eller blive til smør af at blive skrumpet.

Rundt om i storbyen havde man derfor kostalde, hvor folk så kunne hente nymalket mælk. Dengang var dette og de nærliggende kvarterer berygtede; ja selv, da jeg er mellem 14 og 15 år, holdt jeg mig væk. Tyve, bumser, alfonsere med deres ludere, som lå i vinduerne og kaldte fyrene op til et hurtigt knald, var hverdagens billede.

Om aftenen trængte larmen ud fra de mange værtshuse, der lå på næsten hvert eneste gadehjørne; der var et leben men hvilket leben?

Da jeg var barn, forstod jeg ikke, hvorfor morfar, denne store, kraftige mand, aldrig havde et arbejde for en arbejdsgiver. Jeg forstod heller ikke, hvordan de fik det til at løbe rundt, man hørte aldrig de gamle klage. Kunne han virkelig tjene nok ved at klunse, tuske med alverdens ting og have spjældarbejde.

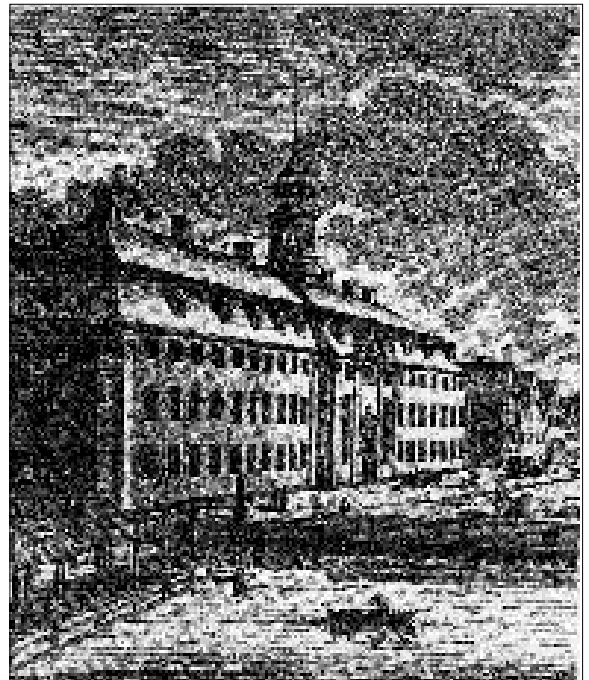
Ved spjæld forstår man, at håndværkere laver forefaldende arbejde, reparerer for borgerskabet.

Det minder vel mest om det, vi i vore dage kalder sort arbejde.

Han var alt mulig mand, noget af en tusindkunstner; derfor var der ofte bud efter ham. Først senere, da jeg blev større, forstod jeg lidt af hans skæbne. Morfar havde aktivt deltaget i organiseringen af Jord og Beton arbejdernes fagforening og de første strejker. Han blev derfor af arbejdsgiverne udelukket fra alt arbejde. Poul var blacklistet.

Tugthuset på Christianshavn blev bygget omkring 1740, Det var fængsel for luddere og gældsfængsel for fattigfolk, der ikke kunne betale. Det nedbrændte under en opstand i 1817. Derefter opførtes et kvindefængsel, der blev revet ned.

Murbrokkerne blev anbragt på Amager, hvor min far under besættelsen fik en nyttehøve. Stakkels jeg måtte grave og hygge kartofler i denne stenørken.

1908 Alberti – skandalen

I 1907 blev byggeriet ramt af krise. Byggesektoren var overophedet, og krisen slog bunden ud af mange mestre. Året efter fulgte en bankkrise, det gjorde ikke forholdene i byggeriet bedre. Dertil kom, at landets justitsminister havde bedraget en række andelsselskaber for ikke mindre end 17 mio. kr. svarende til 1/6 af statens indtægter i 1908/09.

Alberti meldte sig til politiet i 1908, bedragerierne havde stået på i lige ved 20 år og var især gået ud over Den Sjællandske Bondestands Sparekasse. Kriser og skandaler gik hånd i hånd, blev det ved, ville hele byggesektoren blive slået i stykker. Så galt gik det ikke, og Murersvendenes A/S red stormen af.

Fra 1909 til 1913 gik det stærkt frem for selskabet med et mindre tilbageskridt 1911 – 1912. I 1913 nåede selskabet det absolutte højdepunkt i årene før Første Verdenskrig (1914 – 1918) med godt 170.000 kr. i udbetalt løn. De kommunale byggerier og den kvalitet, Murersvendenes A/S blev kendt for at levere, førte videre til statslige byggerier.

Projekterne havde et klart social-politisk sigte. Murersvendenes A/S kom med på flere af de kommunale byggerier som administrationsbygningen på Øresundshospitalet, Bispebjerg Hospital, Østrigsgades Skole, Skolen på Frederiksborgvej og Sundbyøster Skole. Det var byggerier, udbudt i licitation, som Murersvendenes A/S vandt.

Andre steder i landet gik arbejderbevægelsen mere radikalt til værks i kommune-socialismens navn. I Esbjerg lod byrådet, der i 1905 fik socialdemokratisk flertal, påbegynde opførelsen af et hospital uden mestre, da det blev afsløret, at mestrene havde lavet en såkaldt mestergris, (tilbudsprisen var aftalt på forhånd). Det vakte voldsom opstandelse, at arbejderbevægelsen uden om mestrene kunne opføre et hospital, hvad blev det næste?

Sagen fra Esbjerg kom på forsiden af landets aviser og involverede hovedorganisationerne. I København, hvor arbejderbevægelsen havde en længere tradition at bygge på, gik det mere roligt for sig. Men heller ikke her var mestrene glade ved at se de kooperative byggeselskaber vinde frem på markedet.

Murersvendenes A/S profiterede af kommune-socialismen og de kommunale byggerier. Den udbetalte arbejds løn havde i 1904 nået et lavpunkt. med 28.000 kr. – på niveau med det halve år, selskabet virkede i 1899. Fra 1904 var der en stigende tendens frem til 1907, da byggebranchen blev ramt af krise.

1910: International socialistkongres

I 1910 vedtog den internationale socialistkongres i København en resolution, der anbefalede etablering af kooperative fællesforbund. Et sådant fik dansk arbejderbevægelse først oprettet i 1922, da Det kooperative Fællesforbund så dagens lys.

Det industrielle opsving, der tog sin begyndelse fra omkring 1895, satte skub i fabriksbyggeriet. Nye virksomheder skød op som paddehatte, og nye boliger fulgte efter til de landboere, der fik arbejde i fabrikkerne. Byggeriet boomed, murere, tømrere, snedkere, malere m.fl. havde arbejde til overflod.

Byggefagene kunne knap følge med efterspørgslen. Det var situationen, da storkonflikten i maj 1899 med et slag lagde det meste af den hektiske aktivitet øde.

Lockouten gjorde, at murersvendenes midler var endnu mere sparsomme end ellers. Ved lockoutens afslutning havde Murersvendenes Understøttelsesforening udbetalt i alt 161.435 kr. og 10 øre til lockoutede medlemmer. Det kolossale beløb var mere end 8 gange så stort som aktiekapitalen i Murersvendenes A/S. Det kom så vidt, at pengeøkonomien blev afløst af naturaløkonomi. Konfliktudvalget indforskrev svinehoveder og brød fra landet. Det blev fordelt blandt storbyens trængende arbejderbefolkning. Mange landboere støttede desuden arbejderens kamp ved at tage børn i feriepleje.

Kort tilbageblik: Resumé:

De første 25 – 30 år af det 20. ende århundrede (1900 – 1930) var lige så turbulente og forvirrede, som de år vi oplever lige nu. Dengang var det ikke nye elektroniske opfindelser, computere og anden digital teknik, der prægede og ændrede verden. Det var nye opfindelser, ny teknik, nye maskiner, masseproduktionen på godt og ondt. Industriens fremstormen betød, at vi fik fabrikker med tusinder af arbejdere, der skulle betjene det nye grej. Vi fik en masseflugt fra land til by. Fattige bønderkarle – daglejere søgte lykken – men denne var ofte en noget blandet fornøjelse. Dagtimerne foregik i fabrikker i elendige lokaler inderst i Københavns baggårde, hvor der absolut ikke var taget ringeste hensyn til arbejderens ve og vel.

Arbejdsulykker skete derfor næsten dagligt, og betød en katastrofe for familierne, da der ingen socialhjælp var.

Kun fattighjælp og fattiggård.

Masseproduktionen betød, at almindelige mennesker nu kunne købe produkter, de få år tidligere kun havde drømt om, hvis de da ikke lige var havnet i arbejdsløshed.

Stridigheder opstod og snart lærte arbejderne at organisere sig i fagforeninger og de fik deres politiske parti – Socialdemokratiet. Socialismen spirede – ude og hjemme.

Følgerne af teknikkens udvikling kom frem under Første Verdenskrigs masse mord.

Krigen kostede mere end 16 millioner mennesker livet.

1907 og 1908 afholdtes internationale socialist kongresser i Stuttgart og Basel. Her udtalte og vedtog man: Arbejderklassen er en enhed uanset nationalitet, og den vil gribe til våben mod deres egne regeringer i tilfælde af krigserklæringer. Da Første Verdenskrig var en realitet druknede disse tomme løfter i nationalistisk krigspropaganda.

1917; Revolution i Rusland. Sovjetunionen dannes, verdensrevolutionen proklameres. Folkekommisærernes Råd bevilligede to millioner rubel på verdensrevolutionens alter med følgende erklæring: Sovjetunionen er baseret på principperne om proletariatets internationale solidaritet og om broderskabet mellem alle landes arbejdere, og i betragtning af, at kampen mod krig og imperialismen kun kan føre til en fuldstændig sejr, hvis den føres i international målestok, anser folkekommisærernes råd det for nødvendigt at yde bistand til den internationale venstrefløj indenfor arbejderbevægelsen i alle lande uden hensyn til, om disse lande er i krig eller allierede med Rusland eller er neutrale.

De to millioner gik næsten ubeskåret til Tysklands revolutionære.

Dette blev oplægget til Den tredje Internationale. (Komintern)

1918; Tyskland beder om Våbenstilstand – Generalstaben for de tyske hære tilbyder Det tyske Socialdemokrati magten i et «parlamentarisk» styre, mod at socialdemokraterne til gengæld lover at bekæmpe revolutionære kræfter.

Oprør overalt i større tyske byer. I Kiel og Sønderborg går marinesoldater til oprør (Novemberrevolutionen) og opretter soldaterråd.

(Sovjet betyder råd).

I Sønderborg oprettedes en republik og indenfor otte dage fik man organiseret en lovgivning og et pengevæsen med egen seddelpresse. Begge steder slog den tyske hær efter ordre fra indenrigsminister Noske (benævnte sig selv som blodhunden) oprørene ned. I Berlin slås Spartakusoprøret ned efter heftige gadekampe med mange ofre. Situationen har lighedspunkter med regulær borgerkrig, da svære våben blev taget i brug.

Lederne Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg kidnappes, mishandles og myrdes jan. 1919. Deres lig blev fundet i en af Berlins kanaler. Gerningsmændene var at finde i Det sorte Rigsværns officerskredse, disse blev senere grundstammen i nazistiske terrorkorps.

Den ene af morderne var Horst von Pflugk-Hartung, som senere blev spionagechef i Danmark og arbejdede tæt sammen med dansk politis øverste ledelse.

Revolutionsstemningen smittede også danske arbejdere, eller var det nød?

I Tyskland hærgede revolutioner og oprør. En borgerkrig rasede, hvor endda svære våben som tanks og kanoner blev brugt i byernes gader. Denne uro forplantede sig til alle Europas lande.

I Sønderborg gjorde tyske soldater oprør og dannede Sovjetrepublikken Sønderborg.

Den eksisterede i mindre end to uger.

Socialdemokratiets ledelse i Danmark var absolut ingen tilhænger af revolution, men rummede dog især blandt unge en fløj, der sammen med syndikalister og andre yderligtgående opfordrede til kamp mod kapitalismen for en ligelig fordeling af goderne. Under krigen skovlede mange danske erhvervsfolk formuer ind på leverancer til Tyskland.

Bedst kendt er gullaschbaronerne, der leverede det værste hundede til en sultende tysk befolkning til svimlende priser.

Forargelsen blev ikke mindre, da disse spekulanter i andres nød og elendighed lod sig forevige i et luksusliv på natklubber, hvor de tændte cigarer med 500 kronersedler.

1918; demonstration til Rigsdagen

På skiltene stod: «Vi er 40.000 arbejdsløse, der sulter og fryser. 200.000 mennesker lider nød. De fattige børn, bør ikke fryse. Vi kræver føde og husly».

Kun få fik understøttelse, som beløb sig til 16 kr. pr. uge.

11. feb. 1918; Demonstranter angriber Børsen, rydder børssalen og kontorer, medens de råber:

«Kan I se at komme ud, alle I slyngler, tyve og banditter».

Et skilt med ordene:

«Spillebullen er lukket af arbejdsløse», fik man dog ikke sat op, da politi dukkede talstærkt op og drabelige kampe udspandt sig.

Mange blev arresteret. Kontordamer havde været i færd med at pakke mønter i ruller, da demonstranterne trængte ind. Under tumulterne blev pengene spredt på gulvet, og ved domstolen spurgte man nysgerrigt efter, hvad demonstranterne havde sagt og gjort.

Demonstranterne havde blot sagt: «*Hvorfor skriger I tåse? Vi er ikke interesserede i jeres småpenge*».

De afsagte domme på op til to års fængsel og ulovlig varetægtsfængsel i fire – fem uger af to syndikalistledere, der ikke havde deltaget i demonstrationen, er et af mange vidnesbyrd om, at der var tale om klassekamp og et retsvæsen, der logrende lystrede magthaverne.

Billedet er fra 1932:

Kravene var som nøden og elendigheden massiv. Luk op for gassen – det kan man grine af i dag, men jeg har stået med kvinder, der tiggede en 25 øre til gasautomaten, for at familiens kartofler kunne koge færdig.

Kvinderne var også på banen med krav om ligestilling.

1918; slaget på Grøntorvet

Tusinder af arbejdere var samlet og blev gejlet op af de mange taler. Den 19-årige Johannes Sperling talte fra taget af en sporvogn svingende med en rød fane. En talstærk politistyrke blev sat ind med en brutalitet, man ikke tidligere havde oplevet.

Efterfølgende faldt meget hårde fængselsstraffe. Det var den russiske revolution og den stadigt stigende uro i Tyskland, som man var bange for skulle brede sig til Danmark. Var der grund til denne frygt? Hvis man lytter til de revolutionære talere er svaret ja, men i virkelighedens verden? Sandsynligvis – nej.

Skolelærerinden Marie Nielsen meldte sig ud af Socialdemokratiets hovedbestyrelse og skrev i bladet «Klassekampen» en barsk artikel, som protest mod at dele af den danske hær, forstærket med borgerlige rekylkorps sendtes til den daværende grænse, for at dæmme op overfor revolutionen i Sønderborg.

Marie Nielsen skrev bl.a.:

«Med Slesvig under den røde fane er revolutionen nået så nær til Danmarks grænser, som det overhovedet er muligt.

Et skridt endnu og «Gudinden» træder over grænsen, og vi har revolutionen i landet. For arbejderne kommer den som befrielse, og det er med bankende hjerter, at Danmarks socialistisk tænkende lytter til fanfarenne uden for døren; for borgerskabet nærmer regnskabets time sig, i hvilken det må tilbagelevere alt det røvede gods og finde sig i at træde tilbage mellem den store befolknings masse og dele kår med den».

Hun opfordrede danske soldater til ikke at skyde på deres klassefæller, hvis de fik ordre dertil.I fredags aften er på byens kaserner udspyret løbesedler, der dels opfordrer til at give møde ved det store protestmøde i dag, søndag kl. 2, dels indeholder opfordringer til soldaterne om ikke at skyde på klassefæller, i fald revolutionen bryder løs. En af dem lyder:

«Soldater og arbejdersonner!

Revolutionen går nu sin sejrsgang verden over. Hav opmærksomheden henvendt på kommende tider. Bliver I udkommanderet, da skyd ikke på Eders kampfæller». Som afsluttende salut lød det:

«Flammende rød lyser horisonten i revolutioners brandskær.

Et øjeblik kun, og flammerne har grebet også os».

Marie Nielsen blev idømt 1½ års forbedringshus.

1920; Påskekrisen

D. 29 marts 1920 afskediger kong Chr. d. X. regeringen Zahle, fordi denne nægter at udskrive valg til Folketinget. Højre (de konservative) krævede i modstrid med folkeafstemningen Flensborg indlemmet i Danmark. Argumentationen var stort set som i 1849, præget af nationalistisk overmod, nu hvor Tyskland var i knæ. Zahle vil ikke udskrive valg før det endelige resultat af denne folkeafstemning forelå og blev derfor afsat af kongen. Kongen nedsatte et forretningsministerium.

De radikale, socialdemokraterne og fagforbundene erklærer kongens handling for Grundlovsstridig og varsler generalstrejke.

To krav fremsattes:

1. Indkald Rigsdagen.
2. Løslad de politiske fanger.

Under et masse møde på Fælleden blev store politistyrker sat ind og huggede arbejderne ned for fode. Situationen var så kaotisk, at to delinger fra Livgarden lå i alarmberedskab, klar til at undsætte politiet, hvis det blev nødvendigt. Kongen gav efter og de politiske fanger fik amnesti.

Den 5. april bilagdes konflikten, da kongen udnævner regeringen Friis til gennemførelse af nyvalg og valglovsændring.

Vort nuværende parlamentariske system var født.